

การเปรียบเทียบบทสวดขวัญควายฉบับบ้านมหาตคคอมกับฉบับ ส.ธรรมภักดี

Comparison of Spirit Retrieving Scriptures for Buffalo between the Version of Bhamaha Dot Com and the Version of Thammapakdee

ลันติ ทิพนว *

บทคัดย่อ

การสวดขวัญเป็นพิธีกรรมที่กำลังจะหายไปจากสังคมอีสาน การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบบทสวดขวัญฉบับบ้านมหาตคคอมกับฉบับ ส.ธรรมภักดี ในด้านการนำเสนอ ด้านเนื้อหา และด้านวรรณศิลป์ ซึ่ง นำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นถึงการเปรียบเทียบบทสวดขวัญฉบับบ้านมหาตคคอมกับฉบับ ส.ธรรมภักดีด้านการนำเสนอ ด้านเนื้อหา ด้านวรรณศิลป์ และยังพบว่าควายมีบทบาทต่อสังคมอีสานและเป็นสัตว์ที่อยู่กับสังคมและวัฒนธรรมทางด้านเกษตรกรรมของไทยมาช้านาน เนื่องจากวิถีการผลิตแบบเกษตรกรรมที่จำเป็นต้องพึ่งแรงงานจากควายของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ABSTRACT

The spirit retrieving ceremony for buffalo is disappearing from E-Sarn society. This qualitative research aimed to compare the spirit retrieving scripture for buffalo between the version of Banmaha Dot Dom and the version of So Thammapakdee. in The findings were presented by descriptive analysis.

The research results revealed the differences and similarities in terms of the patterns of the content, the content itself and the art of literature between the two versions of the spirit retrieving scriptures for buffalo. It was also found that buffaloes have played important roles in E-sarn society and Thai agricultural culture for a long time as they have been used as labor in subsistence agriculture production of the Northeast people's ways of life.

คำสำคัญ : การเปรียบเทียบ, บทสวดขวัญควาย, ฉบับบ้านมหาตคคอม, ฉบับ ส.ธรรมภักดี

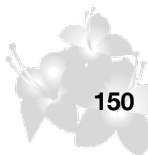
Keywords : comparison, spirit retrieving scriptures for buffalo, Banmahakon Dot Com , o-Thammapakdee

บทนำ

การสวดขวัญเป็นพิธีกรรมสำคัญที่ผูกพันอย่างแนบแน่นกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ และเป็นพิธีกรรมที่กระทำสืบเนื่องกันมาช้านานตั้งแต่บรรพบุรุษ ซึ่งเกี่ยวกับมนุษย์ทุกเพศทุกวัยตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ชาวอีสานมีความเชื่อว่าขวัญเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตนและเป็นพลังหรือกำลังแฝงอยู่ในจิตใจของแต่ละบุคคล การประกอบพิธีเรียกขวัญเพื่อให้ขวัญกลับเข้ามาสู่เจ้าของขวัญ (ประคอง นิมมานเหมินท์. 2520 : 31-36) ปรีชา พิณทอง (2549 : 285) ได้ให้ความหมายเรื่องขวัญ หมายถึง ผมหหรือเวียนเป็นกันหอย อย่างหนึ่งหมายถึงสิ่งที่ไม่มีตัวตนนิยมเรียกกันว่าผีประจำคนและชีวิตและสัตว์จึงต้องมีการเรียกขวัญหรือสวดขวัญ สอดคล้องกับ เบญจมาศ แพทอง (2540 : 5) กล่าวถึง ความเชื่อการเรียกขวัญเป็นการกระทำที่ทำให้ขวัญกลับมาสู่ร่างเจ้าของขวัญ แม้กระทั่งหลอกล่อให้หลงเชื่อกลับมาอยู่กับเจ้าของขวัญตลอดไป

ในบทสวดขวัญจำแนกตามลักษณะเนื้อหาและโอกาสที่ใช้ได้แก่บทสวดขวัญบายศรีคนธรรมดาหรือบทสวดขวัญทั่วไป เช่น สวดขวัญนา สวดขวัญข้าว และสวดขวัญควาย สอดคล้องกับ จารุบุตร เรื่องสุวรรณ (2530 : 70) กล่าวถึง พิธีการสวดขวัญของชาวอีสานว่าเป็นการพัฒนาจากพิธีของพราหมณ์ คำสูตรขวัญเป็นวรรณกรรมแบบร้อยกรองประเภทร่าย ดังนั้นวิถีชีวิตการดำเนินชีวิตแทบทุกอย่างจึงมักมีการสวดขวัญควบคู่กันไปด้วยเสมอ นอกจากจะให้เกิดหรืออุ้มการณตามมาตรฐานของค่านิยมในสังคมแต่ละยุคสมัย เช่น สวดขวัญเรือน สวดขวัญนา สวดขวัญข้าว สวดขวัญลาน สวดขวัญควาย วัว ม้า ช้าง เป็นต้น

* อาจารย์ สาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด



ยกย่องควายเป็นสัตว์ที่เกิดมาเพื่อช่วยคนทำไร่ไถนาและเป็นอาหารของคน เพราะควายเป็นเครื่องทุ่นแรงที่ช่วยชาวนา ไถนาคราดนา ขนและอดทน เป็นสัตว์ที่มีคุณประโยชน์ ตั้งแต่มีชีวิตจนตัวตาย ต่างช่วยต่างตอบแทนซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับบทเพลง คนกับควาย ขับร้องโดย วงคาราวาน ที่มีเนื้อหาส่วนหนึ่งว่า

“คนกับคนทำนาประสาน

คนกับควายทำนาประสานควาย

คนกับควายความหมายมันลึกล้ำ

ลึกล้ำทำนามาเนิ่นนาน

แข่งขันการงานมาเนิ่นนาน

สำราญเรื่อยมาพอสุขใจ”

จากเนื้อหาของบทเพลงข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึง คนกับควายนอกจากเคยพึ่งพาอาศัยกันแล้ว ยังคงมีความผูกพันกันอย่างลึกซึ้ง จนยากที่จะแยกจากกันได้

ควายเป็นสัตว์ที่มีคุณ ควบที่มนุษย์จะยกย่องสรรเสริญ ประเพณีโบราณบางถิ่นนิยมสู่ขวัญควายกันประจำปี เพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่สัตว์ การสู่ขวัญบางคนก็สู่ขวัญตอนจะลงทำนาครั้งแรก คือทำก่อนวันแรกนา (แอกนา) บางคนทำเวลาเลิกจากการทำนาเสร็จแล้ว สองอย่างนี้เป็นการดีทั้งสิ้น (ทวี เชื้อนกแก้ว. 2541 : 181)

การที่คนอีสานทำพิธีสู่ขวัญควายเป็นการแสดงให้เห็นว่า **ควายเป็นสัตว์เลี้ยงที่มีบุญคุณมาก** ชาวทุกเผ่าที่เรารู้ได้ก็เกิดจากการกำลังของควาย และอีกอย่างหนึ่งเป็นการประกาศให้ชาวโลกรับรู้ว่า ควายมีประโยชน์ต่อคนและชาวโลก เพราะควายได้ทำคุณประโยชน์ให้กับมนุษย์มากมาย เว็บไซต์บ้านมหาดอทคอม <http://www.baanmaha.com> ได้ชื่อว่าเป็นเว็บไซต์อีสานเว็บไซต์หนึ่งที่มีคนนิยมเข้ามาแวะชมในแต่ละวัน เป็นแหล่งสืบค้นของนักเรียนนักศึกษาที่จะเข้ามาหาข้อมูลประกอบ ในการศึกษาเป็นจำนวนมาก ส่วนหนังสือประเพณีอีสาน ฉบับ ส. ธรรมภักดี (ฉบับอีสาน) ได้รวบรวมหนังสือประเพณีอีสานโบราณเป็นที่รวมความรู้ทางคัมภีร์พราหมณ์ บทสู่ขวัญต่าง ๆ และคัมภีร์พุทธศาสนาไว้ได้เป็นอย่างดี มีผู้สนใจศึกษาหาข้อมูลที่แพร่หลาย และเป็นที่ยินยอมของผู้ใฝ่ศึกษาการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ โดยทุกวันนี้หนังสือดังกล่าวได้หายากและไม่มีการพิมพ์ในแผงหนังสือแล้ว ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาจึงเห็นความสำคัญของบทสู่ขวัญควายฉบับของบ้านมหาดอทคอมกับฉบับ ส. ธรรมภักดี เนื่องจากสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลง ประกอบกับการทำนาสมัยโบราณนั้นใช้แรงงานจากวัวควาย แต่สมัยปัจจุบันการทำนาได้เปลี่ยนแปลงไป โดยเลิกใช้ควายในการไถนา

หันมาใช้เครื่องจักรแทน ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาจึงเลือกศึกษาบทสู่ขวัญควายจากเว็บไซต์บ้านมหาดอทคอม และหนังสือประเพณีอีสาน ฉบับของ ส. ธรรมภักดี (ฉบับอีสาน) ต่างมีข้อมูลบทสู่ขวัญควาย ที่ใช้จริงในชุมชนชาวอีสานที่ถูกเลือกไปนำเสนอในสื่อออนไลน์และบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในหนังสือ จึงเป็นสิ่งที่น่าใจที่จะศึกษาบทสู่ขวัญควาย ทั้งสองฉบับถูกเลือกไปนำเสนอเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของคนอีสานที่มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตตามยุคสมัยต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการนำเสนอ เนื้อหา และด้านวรรณศิลป์ของบทสู่ขวัญควายฉบับของบ้านมหาดอทคอมกับฉบับ ส. ธรรมภักดี

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตของการศึกษา ศึกษาบทสู่ขวัญควาย จากเว็บไซต์บ้านมหาดอทคอม <http://www.baanmaha.com/> เท่านั้น ศึกษาบทสู่ขวัญควาย ในหนังสือประเพณีอีสาน ฉบับของ ส. ธรรมภักดี โดย สำนักงาน ส. ธรรมภักดี เท่านั้น

วิธีการดำเนินงานวิจัย

ด้วยวิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบพรรณนาวิเคราะห์ โดยเก็บข้อมูลจากเว็บไซต์ และเอกสาร เพื่อนำมาศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างในรูปแบบการนำเสนอ เนื้อหา และด้านวรรณศิลป์

ด้านการนำเสนอบทสู่ขวัญควาย

ฉบับบ้านมหาดอทคอมกับฉบับ ส. ธรรมภักดี

1. รูปแบบการประพันธ์

บทสู่ขวัญควายฉบับบ้านมหาดอทคอมกับ

บทสู่ขวัญควายฉบับ ส. ธรรมภักดี มีลักษณะการนำเสนอเหมือนกันคือเป็นรูปแบบของรายสุภาพ ดังตัวอย่างดังนี้

“ศรี ศรี มื่อนี้เป็นวันดี วันเศรษฐี วันขัตติยราช มีอำนาจพลังเหลือหลาย มีความหมายเหลือหลากหลาย บ่ทุกข์ยากอันใด สมดังใจมวลหมู่ จังได้สู่เอาขวัญ จังได้ชวนทั้งทวยเทพเมืองแมน พระยาแถนผู้ขึ้นหล่อ

(บทสู่ขวัญควาย, ฉบับบ้านมหาดอทคอม : ออนไลน์)

“โอกาสต่าง ๆ ถึงกาลฤดีปีใหม่ เจ้าผู้ใหญ่ถ้ายราศรี ถึงกำหนดฤกษ์ฝนตกฟ้าอ้อฮ่ำ คำทำนาเขาจึง เอามา

มหัสึสา พอโคและแมโค ควยแ้วมาฮอดแ้วแฮกโฮเอนา
เขาจึงเอาไมลัักจักมาใส่คอเอาเชือกบอเข้าผูกบ่าเชือกฟาดผ่า
กลางหลัง (บทส่วขวัญควย, ฉบับ ส.ธรรมภักดี : 232)

จากบทส่วขวัญควยทั้งสองบทข้างต้น พบว่า
รูปแบบการแต่งเหมือนกัน คือ เป็นรูปแบบของร่ายสุภาพ
โดยบทหนึ่ง ๆ มีตั้งแต่ 5 วรรคขึ้นไป จัดเป็นวรรคละ 5 คำ
หรือจะเกิน 5 คำบ้างก็ได้ แต่ไม่ควรเกิน 5 จังหวะในการ
อ่าน จะแต่งยาวก็วรรคก็ได้ แต่ตอนจบจะต้องเป็นโคลงสอง
สุภาพเสมอ การสัมผัสโดย คำสุดท้ายของวรรคหน้า
ต้องสัมผัสคำที่ 1 หรือ 2 หรือ 3 เป็นวรรคถัดไปทุกวรรค
ซึ่งสอดคล้องกับ พิณทิพย์ พุทธิพงษ์ (2524 : 48) ได้ศึกษา
การแผลงจากอำเภอพานทองเป็นแหล่ขวัญที่ใช้คำประพันธ์
2 ประเภท คือ ร่ายยาวและกลอนสุภาพ ลักษณะคำประพันธ์
ทั้งสอง ส่วนใหญ่ไม่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ทางฉันทลักษณ์ของ
คณะและสัมผัส และยังสอดคล้องกับ จำเอย ไชยสินธุ์
(2553) ได้อธิบายรูปแบบฉันทลักษณ์วรรณกรรมร้อยกรอง
อีสานไว้ว่า รูปแบบฉันทลักษณ์ของร้อยกรองอีสานมีทั้ง
โคลง กาพย์ กลอน และร่าย เป็นต้น

2. คำขึ้นต้น

บทส่วขวัญควยฉบับบ้านมหาดอกคอมกับ
บทส่วขวัญควยฉบับ ส.ธรรมภักดี มีลักษณะแตกต่างกัน
ในด้านคำขึ้นต้นที่ไม่เหมือนกัน ดังตัวอย่างดังนี้

บทส่วขวัญควยฉบับบ้านมหาดอกคอม

“ศรี ศรี มื่อนี้เป็นวันดี วันเศรษฐี วันชิตยาราช มีอำนาจพล้ง
เหลือหลาย มีความหมายเหลือหลายทุกขยาอันใด สมดังใจ
มวลงหมู่ จ้งได้ส่วเอาขวัญ จ้งได้ชวนทั้งทวยเทพเมืองแมน
พระยาแสนผู้บั่นหล่อผู้เค่ากอเอนา จ้งเอามาข้มมหัสึสา
ตัวอาว ตัวสามารถมีพลัง”

(บทส่วขวัญควย, ฉบับบ้านมหาดอกคอม : ออนไลน์)

จากบทส่วขวัญควยฉบับบ้านมหาดอกคอมข้างต้น
พบว่า ขึ้นต้นด้วยการกล่าวถึงวันนี้เป็นวันดีเป็นสิริมงคล
อย่างยิ่งที่จะทำพิธีเรียกขวัญ ถึงวันที่ทำพิธีส่วขวัญควยเป็น
วันที่ดี กล่าวถึงพระเจ้าแผ่นดินผู้มีอำนาจและพลัง
จึงได้อัญเชิญทวยเทพดา เทวดา พระยาแสนผู้สร้างที่นา
ขอเชิญลงมาเป็นสักขีพยานในการประกอบพิธีการส่วขวัญ
ควยในวันนี้ จึงได้เอามหัสึสา (ควย) มาเข้าพิธีกรรมด้วย

บทส่วขวัญควยฉบับ ส.ธรรมภักดี

“นะโม ตัสสะ ะคะวะโต อะระหะโต สัมมา
สัมพุทโธสสะ (3 จบ)

“อิติปิ โส ะคะวา”

(บทส่วขวัญควย, ฉบับ ส.ธรรมภักดี : 232)

จากบทส่วขวัญควยฉบับ ส.ธรรมภักดี ข้างต้น
พบว่า ขึ้นต้นด้วยการกล่าว “นะโม ตัสสะ” 3 จบ และตามด้วย
บท “อิติปิโส” เพื่อเป็นบูชาพระรัตนตรัย สรรเสริญพระ
รัตนตรัย สอดคล้องกับ ประคอง นิมนานเหมินท์ (2520 :
31-36) กล่าวว่า บทส่วขวัญมักขึ้นต้นเป็นภาษาบาลีต่อด้วย
ภาษาไทยสำเนียงท้องถิ่นที่อาจมีภาษาบาลีแทรกเป็นตอน ๆ
คำเรียกขวัญแต่ละบทเป็นวรรณกรรมสั้น ๆ

จากบทส่วขวัญควยฉบับบ้านมหาดอกคอม
กับบทส่วขวัญควยฉบับ ส.ธรรมภักดี มีลักษณะแตกต่างกัน
ในด้านคำขึ้นต้นที่ไม่เหมือนกัน แต่เนื้อหายังคงเน้น
ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมที่ประกอบขึ้นโดยกล่าวระลึกถึง
คุณงามความดีของเทวดา พระยาแสน ผู้ปกปักรักษาที่นา
และกล่าวคุณพระคุณของพระรัตนตรัยที่ชาวอีสานให้
ความเคารพนับถือ

3. คำลงท้าย

บทส่วขวัญควยฉบับบ้านมหาดอกคอมกับบทส่วขวัญ
ควยฉบับ ส.ธรรมภักดี มีลักษณะเหมือนกัน คือ มีลงท้ายด้วย
คาถาภาษาบาลี ดังตัวอย่างดังนี้

“เอหิ มะหิส สะกะมะเร ปะติฏฐาหิ สาธุ”

(บทส่วขวัญควย, ฉบับบ้านมหาดอกคอม : ออนไลน์)

“ยะถา วาวิระโห ปุโรสัพพะธาลัง นะขิยะติ
ตังนิกัชาเทอญ”

(บทส่วขวัญควย, ฉบับ ส.ธรรมภักดี : 233)

จากบทส่วขวัญควยฉบับบ้านมหาดอกคอมกับ
บทส่วขวัญควยฉบับ ส.ธรรมภักดี มีลักษณะเหมือนกัน
คือมีลงท้ายด้วยคาถาภาษาบาลี แสดงออกถึงการเพิ่ม
ความศักดิ์สิทธิ์ของบทส่วขวัญดังกล่าวข้างต้น สอดคล้องกับ
สุปิยะ สุตีสดี (2545) กล่าวว่า บทสวดขวัญมี 4 ประเภท
ได้แก่ บทสวดขวัญคน บทสวดขวัญสัตว์ บทสวดขวัญสิ่งของ
และบทสวดขวัญพืช บทสวดขวัญจะแต่งด้วยคำประพันธ์
ประเภทร่ายและกลอน การใช้ภาษาในบทสวดขวัญ
มีวรรณศิลป์ใช้คำที่มีความหมายที่เป็นมงคล

ด้านเนื้อหาบทส่วขวัญควยฉบับบ้านมหาดอกคอมกับฉบับ ส.ธรรมภักดี

1. การตั้งชื่อควยให้เป็นสิริมงคล

การตั้งชื่อควยนั้น ชาวนาผู้เป็นเจ้าของควย
จะมีการตั้งชื่อควยของตนเอง ในเวลาที่ใช้ควยไถนาต้องมีการ
เอ่ยชื่อเพื่อให้ควยนั้นเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของ
เจ้าของได้อย่างคล่องแคล่ว ดังปรากฏในบทส่วขวัญควย
ฉบับบ้านมหาดอกคอม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“มาอยู่หน้าบักเขาแก้ว ให้ชื่อแล้วว่าบักคุณ เอามา
หนุนเกือกมาเป็นหนอทองคำ”



(บทสູ່ขวัญควาย, ฉบับบ้านมหาดตอคอม : ออนไลน์)

“โอกาสา ๆ ถึงกาลฤดูปีใหม่ พ่อโคและแม่โค

ควายแก้วมาฮอดแล้วแฮกไฮไถนา”

(บทสູ່ขวัญควาย, ฉบับ ส.ธรรมภักดี : 232)

จากบทสູ່ขวัญควายทั้งสองบทข้างต้น ในบทสູ່ขวัญควายฉบับบ้านมหาดตอคอม พบว่า ชาวนามีการตั้งชื่อควายเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ควายของตนเอง คือ ควายชื่อบั๊กคุณ หมายถึง คุณงาม ความดี เจริญงอกงาม เป็นต้น ส่วนในบทสູ່ขวัญควายฉบับ ส.ธรรมภักดี มีการตั้งชื่อควายเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ควายของตนเอง คือ ควายชื่อแก้ว หมายถึง สิ่งที่มีค่า สิ่งที่มีราคามากกว่าเงินทอง เป็นความผูกพันระหว่างคนกับสัตว์เลี้ยงของตนเอง

2. การยกย่องคุณงามความดีของควาย

การยกย่องคุณงามความดีของควาย ผู้ทำหน้าที่ไถนาคราดนาในบทสູ່ขวัญควายยังปรากฏการยกย่องคุณงามความดีของควาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ให้ชื่อแล้วว่าบั๊กคุณ เอามาหนุนเกือกก่อ มาเป็นหน่อทองคำ ไถนาดำแลนา หว่าน ตัวเคยผ่านไถนา เป็นพระยาฤทธิ์เดช”

(บทสູ່ขวัญควาย, ฉบับบ้านมหาดตอคอม : ออนไลน์)

“คนทำนาเขาจึงเอามายังมึงหงสา พ่อโคแม่โคควายแก้วมาฮอดแล้วแฮกไฮไถนา”

(บทสູ່ขวัญควาย, ฉบับ ส.ธรรมภักดี : 232)

จากบทสູ່ขวัญควายทั้งสองฉบับ พบว่า ในบทสູ່ขวัญควายฉบับบ้านมหาดตอคอม มีการการยกย่อง คุณงามความดีของควาย มีการเปรียบในเชิงโวหารภาพพจน์ คือ อุปลักษณ์ กล่าวคือ เปรียบควายเป็น พระยาฤทธิ์เดช ผู้มีฤทธิ์สูง เปรียบควายเป็นผู้มีอำนาจมีความงดงามสมกับมึงหงสาที่แปลว่า ควายนั่นเอง คุณงามความดีของควาย และสร้างความประทับใจเกี่ยวกับควาย ว่า การที่ประเทศไทยได้ส่งทหารไปช่วยพัฒนาและรักษาความปลอดภัยที่ประเทศติมอร์ตะวันออก ซึ่งประเทศติมอร์ตะวันออก มีการใช้ม้าไถนาเพื่อเตรียมดินปลูกข้าว (ประเทศติมอร์มีการเลี้ยงควายเช่นเดียวกัน) ทหารไทยไปพบจึงได้แนะนำให้ใช้ควายในการไถนา แต่ประชาชนชาวติมอร์กลับไม่เชื่อว่าควายจะไถนาได้ และจะไถนาได้ดีกว่าม้า ในที่สุดจึงมีการจัดแข่งขันไถนา ระหว่างใช้ม้ากับควายขึ้น ผลการแข่งขันปรากฏว่าควายไถนาชนะแบบขาดลอย ปัจจุบันชาวติมอร์ จึงได้นำควายมาไถนาแทนม้า นอกจากนี้ในบทสູ່ขวัญควายฉบับบ้านมหาดตอคอม ยังได้อธิบายความสวยงามของควาย ดังปรากฏในบทสູ່ขวัญควาย ตอนหนึ่งว่า

“เขาโล้งโค้ง ปลอยลงท่งอยู่ กลางนา งามแต่หางฮอดสั้นหน่อง เกินงานค่องเจ้ามึงหงสา”

“สองเขางอนงามยิ่ง แขนวกระดิ่งอยู่ในคอ ฟังเสียงขอดังสนั่น เกินกลักลั่นอ้ายหุ่ยทอง สืบหมองเหลืองหล้า”

(บทสູ່ขวัญควาย, ฉบับบ้านมหาดตอคอม : ออนไลน์)

จากบทสູ່ขวัญควายข้างต้น ได้อธิบายถึงความงามของควายว่า ลักษณะของควายตัวนี้ รูปทรงขาควายโค้งงอองศาสูงมาก สวยงามตั้งแต่หางจนถึงเท้า มีผละกำลังมากมาย

3. กระบวนการไถนาของควาย

การไถนาคราดนาเป็นหน้าที่ของควายโดยมีชาวนามเป็นผู้ควบคุมในการไถนาคราด ในบทสູ່ขวัญควายทั้งสองบทก็กล่าวถึงกระบวนการไถนาของควายดังตัวอย่างต่อไปนี้

“เจ้าฉลาดไถนาดี บ่เคยตีไปตามท่งไปตามบ่อบ่สับสน”

(บทสູ່ขวัญควาย, ฉบับบ้านมหาดตอคอม : ออนไลน์)

“เขาจึงเอาไม้ลัดงักมาใส่คอ เอาเชือกปอเข้าผูกปาก เชือกพาดผ่ากลางหลัง ทัวไถนาก็เกาะไว้แล้ว”

(บทสູ່ขวัญควาย, ฉบับ ส.ธรรมภักดี : 232)

จากบทสູ່ขวัญควายทั้งสองบทข้างต้น ได้อธิบายกระบวนการไถนา ซึ่งควายต้องทำหน้าที่ดึงไถไปข้างหน้า โดยมีชาวนามเป็นผู้ควบคุมให้เดินไปตามคำสั่งของชาวนาม หากควายไม่ทำตาม ชาวนามก็จะเฆี่ยนตีหรือส่งเสียงดังตวาดเสียงใส่ควาย เพื่อให้ควายปฏิบัติตามคำสั่งของชาวนาม

4. เครื่องสังเวยพิธีสູ່ขวัญควายและการเรียกขวัญควาย

4.1 เครื่องสังเวยพิธีสູ່ขวัญควาย

ในการประกอบพิธีสູ່ขวัญควาย จะต้องมีการสังเวยและการเรียกขวัญควาย ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นจะมีการประกอบพิธีลักษณะคล้ายกัน แต่จะแตกต่างกันตรงที่เครื่องสังเวย ดังในบทสູ່ขวัญควาย ฉบับของ ส.ธรรมภักดี ดังความตอนหนึ่งในบทสູ່ขวัญควาย ดังต่อไปนี้

“เขาจึงเอามาที่คาสวะลาปูผา ข้าวตอก และดอกไม้บูชาทั้งสุราและไก่ต้ม ทั้งหวานส้มข้าวต้ม และเผือกมัน สัพพะสรรพที่มีทุกสิ่ง กล้ายอ้อยยี่นานนะมีสู่อันสพาส” (บทสູ່ขวัญควาย, ฉบับ ส.ธรรมภักดี : 233)

จากบทสູ່ขวัญควายข้างต้น ผู้ประกอบพิธีได้เตรียมเครื่องสังเวยในการประกอบพิธี เช่น ดอกไม้ ข้าวตอกสุรา ไก่ต้ม อาหารคาวหวาน ข้าวต้ม เผือกมัน กล้ายอ้อย เพื่อนำมาประกอบพิธีสູ່ขวัญควาย

ส่วนในบทสุพรรณิการ์ฉบับบ้านมหาตมทอคม ไม่ปรากฏการนำเครื่องสังเวยเข้ามาอยู่ในบทสุพรรณิการ์ ดังกล่าว

4.2 การเรียกขวัญควาย (เอ็นขวัญควาย)

การประกอบพิธีสุพรรณิการ์ จะมีการกล่าวเรียก ขวานควาย (เอ็นขวัญควาย) ให้มาอยู่กับตัวควาย ซึ่งคล้ายกับ การเรียกขวัญของคน โดยบทสุพรรณิการ์ฉบับบ้านมหา ตมทอคมกับบทสุพรรณิการ์ฉบับ ส.ธรรมภักดี มีลักษณะ การเรียกขวัญควาย (เอ็นขวัญควาย) เหมือนกัน ดังตัวอย่าง ต่อไปนี้

“ว่ามาเออขวัญเอ๋ย ถึงยามค่ำให้เจ้าเข้ามาเฝ้า เดือนดาดมดกัดข้าวล้า ให้เจ้าฟ้ามมา เฝ้าเฝ้า เข้าชายคา อยู่ในคอก ฟังข่อยบอกจ้อจำเสียง”

(บทสุพรรณิการ์, ฉบับบ้านมหาตมทอคม : ออนไลน์)

“มาเออขวัญเอ๋ย ขวานเจ้าไปกินหญ้าอยู่เหล่าหัวนา ก็ให้มาสามื้อนี้วันนี้”

(บทสุพรรณิการ์, ฉบับ ส.ธรรมภักดี : 233)

จากบทสุพรรณิการ์ทั้งสองบทข้างต้นได้มีการเรียก ขวานควาย (เอ็นขวัญควาย) ด้วยคำว่า มาเออขวัญเอ๋ย หากไปอยู่ที่ไหนหรือที่ใด เช่น อยู่ตัวหัวไร่ปลายนา ขวานอยู่ กลางนา อยู่ตามถ้ำ ขอให้ขวัญควายเข้ามาอยู่ในตัวเจ้า เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตัวควายตัวนั้น ๆ

ด้านวรรณศิลป์ในบทสุพรรณิการ์ฉบับบ้านมหาตมทอคม กับฉบับ ส.ธรรมภักดี

1. ด้านการเล่นสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระ

1.1 เล่นสัมผัสพยัญชนะ

ในบทสุพรรณิการ์ฉบับบ้านมหาตมทอคมกับ ฉบับ ส.ธรรมภักดี มีการใช้วรรณศิลป์ในด้านการเล่นสัมผัสพยัญชนะ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“โอภาสา ๆ ถึงกาลฤดูปีใหม่ เจ้าผู้ใหญ่ ถวายราศี ถึงกำหนดฤดูหูกฝนตกฟ้าฮ้องฮ่า คนทำนาเขา จึงเอามายมึงหงสา พ่อโคและแม่โค ควายแก้วมาฮอดแล้ว แยกไธไธนา”

(บทสุพรรณิการ์, ฉบับ ส.ธรรมภักดี : 232)

จากบทสุพรรณิการ์ฉบับ ส.ธรรมภักดี พบว่า มีการเล่นสัมผัสพยัญชนะ ได้แก่ ฮ้อง-ฮ่า ฮอด-แยก โดยการเล่นสัมผัสพยัญชนะนั้น

“ศรี ศรี มื้อนี้เป็นวันดี วันเศรษฐี วันขัตติยราช มีอำนาจพลังเหลือหลาย จึงได้สุเอาขวัญ จึงได้ชวนทั้งทวย เทพเมืองแมน พระยาแณผู้ขึ้นหล่อ ผู้เค้าก่อไธนา”

(บทสุพรรณิการ์, ฉบับบ้านมหาตมทอคม : ออนไลน์)

จากบทสุพรรณิการ์ฉบับบ้านมหาตมทอคม พบว่า มีการเล่นสัมผัสพยัญชนะ ได้แก่ เหลือ-หลาย เหลือ-หลาก ทั้ง-ทวย-เทพ เมือง-แมน โดยการเล่นสัมผัส พยัญชนะนั้น

1.2 เล่นสัมผัสสระ

ในบทสุพรรณิการ์ฉบับบ้านมหาตมทอคมกับฉบับ ส.ธรรมภักดี มีการใช้วรรณศิลป์ในด้านการเล่น สัมผัสสระ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“ลูกของพ่อกาสร ตาออนซอนเจ้าไครคราด เจ้า ฉลาดพอบานคน เจ้าอดทนเหลือหลาก หย้าเต็มปากนาคัน นา ไปเอามาให้เจ้าอยู่ เอามาสู่เต็มกะทอ กินให้พ่อยา อืดหยาก มีหลายหลาก ในนามหิงสา ลากแก่ข้าวกะ แผลเป็นฮวง”

(บทสุพรรณิการ์, ฉบับบ้านมหาตมทอคม : ออนไลน์)

“โอภาสา ๆ ถึงกาลฤดูปีใหม่ เจ้าผู้ใหญ่ถวายราศี ถึงกำหนดฤดูหูกฝนตกฟ้าฮ้องฮ่า คนทำนาเขา จึงเอามายมึงหงสา พ่อโคและแม่โค ควายแก้วมาฮอดแล้วแยกไธไธนา เขาจึงเอาไม้ลึงก์มาใส่คอ เอาเชือกปอ เชือกปาดผ่ากลางหลัง” (บทสุพรรณิการ์, ฉบับ ส.ธรรม ภักดี : 232)

จากบทสุพรรณิการ์ฉบับบ้านมหาตมทอคม พบว่า มีการเล่นสัมผัสสระ ได้แก่ กาสร-ออนซอน ใหม่-ใหญ่ คราด-ฉลาด คน-ทน หลาก-ปาก นา-มา อยู่สู่ ทอ-พอ หยาก-หลาก

จากบทสุพรรณิการ์ฉบับ ส.ธรรมภักดี พบว่า มีการเล่นสัมผัสสระ ได้แก่ ใหม่-ใหญ่ หก-ตก ฮ่า-ทำ นา-มา-สา แก้ว-แล้ว ไธ-ไธ ลัก-ลัก ไม้-ใส่ คอ-ปอ

2. ด้านการใช้คำโวพจน์

ในบทสุพรรณิการ์ฉบับบ้านมหาตมทอคมกับฉบับ ส.ธรรมภักดี มีการใช้วรรณศิลป์ ด้านการใช้คำโวพจน์ เหมือนกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

บทสุพรรณิการ์ฉบับบ้านมหาตมทอคม มีการใช้คำ โวพจน์แทนคำว่า ควาย ได้แก่ มึงหงสา หมายถึง ควาย กาสร หมายถึง ควาย ดังตัวอย่าง

“เขาโล้งโค้ง ปลอ่ยลงท่งอยู่ กลางนา งามแต่ทาง ฮอดสั้นหนอง เกินงานค่องแจ่มหิงสา ยามไธนาบมีชาติ ยามเอาคลาดมีกำลัง บ่ถอยหลังตกต่ำ ฮอดยามคำชีเข้าไป เฝ้า ไธเป็นเดือนกะบ่จ่อย เก่งบ่ค่อยกาสร”

(บทสุพรรณิการ์, ฉบับบ้านมหาตมทอคม : ออนไลน์)

จากบทสູ່ขวัญควายฉบับบ้านมหาตมทอคม ข้างต้นพบว่า การใช้โวหารภาพพจน์ ประเภทอติพจน์ (การกล่าวเกินจริง)

บทสູ່ขวัญควายฉบับบ้านมหาตมทอคม มีการใช้โวหารภาพพจน์ ได้แก่ อติพจน์ หรือ อธิพจน์ คือโวหารที่กล่าวเกินความจริง ดังตัวอย่าง

“ข้าวแตกหน่อ ปานคนก่อแบ่งเอา เขียวปานเทา บ่อเหลืองหล้า ได้แก่ ตาแสนกระบุง กินเต็มพุงป้อดยาก บ่ทุกข์ยากอันใด”

(บทสູ່ขวัญควาย, ฉบับบ้านมหาตมทอคม : ออนไลน์)

จากบทสູ່ขวัญควายฉบับบ้านมหาตมทอคม ข้างต้นพบว่า การใช้โวหารภาพพจน์ ประเภทอติพจน์ (การกล่าวเกินจริง) คือ “ได้พันตาแสนกระบุง” หมายถึง เมื่อข้าวออกรวงและมีการเก็บเกี่ยวข้าวขึ้นยั้งฉาง ในบทสູ່ขวัญมีการกล่าวถึงการได้ข้างพันตาแสนกระบุง ซึ่งเป็นการกล่าวเกินจริง ส่วนบทสູ່ขวัญควายฉบับ ส.ธรรมภักดี ไม่ปรากฏโวหารประเภทอติพจน์

จากการศึกษาด้านวรรณศิลป์ในบทสູ່ขวัญควายฉบับบ้านมหาตมทอคมกับฉบับ ส.ธรรมภักดี สะท้อนให้เห็นถึงการใช้ภาษาที่มีความไพเราะ มีการเล่นสัมผัสมีการใช้คำโวหาร ได้อย่างลงตัว สอดคล้องกับ สอดคล้องกับ สุนิยะสุดิสดี (2545) กล่าวว่า การใช้ภาษาในบทสູ່ขวัญมีวรรณศิลป์ใช้คำที่มีความหมายที่เป็นมงคลมีการใช้คำคำสรรพนาม คำศัพท์ภาษาบาลี คำซ้ำ คำซ้อน คำภาษาถิ่น ใช้เสียงสัมผัส การใช้คำซ้ำ การพรรณนาหรือบรรยายได้ชัดเจนเห็นภาพพจน์

สรุปผล

1. ด้านการนำเสนอบทสູ່ขวัญควายฉบับบ้านมหาตมทอคมกับฉบับ ส.ธรรมภักดี มีรูปแบบการนำเสนอเหมือนกัน โดยนำเสนอในรูปแบบการประพันธ์ที่เป็นร้อยสุภาพ ในการกล่าวคำขึ้นต้นของบทสູ່ขวัญควายฉบับบ้านมหาตมทอคมกับบทสູ່ขวัญควายฉบับ ส.ธรรมภักดี มีลักษณะแตกต่างกัน ในด้านคำขึ้นต้นที่ไม่เหมือนกันโดยคำขึ้นต้นบทสູ່ขวัญควายฉบับ ส.ธรรมภักดี ขึ้นต้นด้วยบทนะโมตัสสะ 3 จบ และตามด้วยบทอิติปิโส ฯลฯ ส่วนบทสູ່ขวัญควายฉบับบ้านมหาตมทอคม ขึ้นต้นด้วยการกล่าวถึงว่าวันนี้เป็นวันดีเป็นสิริมงคลอย่างยิ่งที่จะทำพิธีเรียกขวัญถึงวันที่ทำพิธีสູ່ขวัญควายเป็นวันที่ดี กล่าวถึงพระเจ้าแผ่นดินผู้มีอำนาจและพลังมาก จึงได้อัญเชิญทวยเทพดา เทวดา พระยาแณผู้สร้างที่นา ขอเชิญลงมาเป็นสักขีพยานในการประกอบพิธีการสູ່ขวัญควาย ด้านคำลงท้ายบทสູ່ขวัญควาย

ฉบับบ้านมหาตมทอคมกับบทสູ່ขวัญควายฉบับ ส.ธรรมภักดี มีลักษณะเหมือนกัน คือ มีลงท้ายด้วยคาถาภาษาบาลี ดังนั้นผู้ศึกษาสรุปได้ว่า บทสູ່ขวัญควายทั้งสองฉบับจึงสะท้อนให้เห็นถึงสังคมอีสานยังรับเอาพิธีกรรม ทางศาสนาพราหมณ์และพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ มาผสมผสานกลมกลืนได้อย่างลงตัว

2. ด้านเนื้อหาบทสູ່ขวัญควายฉบับบ้านมหาตมทอคมกับฉบับ ส.ธรรมภักดี พบว่า มีการตั้งชื่อควายในบทสູ່ขวัญเหมือนกัน เพื่อให้เป็นสิริมงคล ชาวนาผู้เป็นเจ้าของควายจะมีการตั้งชื่อควายของตนเองอีกประการหนึ่งพบว่า มีการกล่าวยกย่องคุณความดีของควาย มีการเปรียบในเชิงโวหารภาพพจน์ คือ อุปลักษณ์ กล่าวคือ เปรียบควายเป็นพระยาฤทธิ์เดช ผู้มีฤทธิ์สูง เปรียบควายเป็นผู้มีอำนาจ ประการที่สองได้อธิบายกระบวนการไถนา เพื่อให้ควายปฏิบัติตามคำสั่งของชาวนา จึงต้องมีการประกอบพิธีสູ່ขวัญควาย เพื่อเป็นการขอขมาโทษต่อควายผู้ที่มีพระคุณต่อชาวนา ประการสุดท้ายในการประกอบพิธีสູ່ขวัญควาย จะต้องมีการเลี้ยงควาย โดยในบทสູ່ขวัญควายฉบับ ส.ธรรมภักดี พบว่า ผู้ประกอบพิธีได้เตรียมเครื่องสังเวยในการประกอบพิธี เช่น ดอกไม้ ข้าวตอกสุรา ไก่ต้ม อาหารคาวหวาน ข้าวต้ม เผือกมัน ถั่วลันเตา เพื่อนำมาประกอบพิธีสູ່ขวัญควาย ส่วนในบทสູ່ขวัญควายฉบับบ้านมหาตมทอคม ไม่ปรากฏการนำเครื่องสังเวยเข้ามาอยู่ในบทสູ່ขวัญควายดังกล่าว ดังนั้นจึงสะท้อนให้เห็นถึงความรักความผูกพันระหว่างคนกับควายที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันซึ่งสอดคล้องกับ เนื้อหาของเพลง เขมรไล่ควาย ขับร้องโดย คุณสรุชาติ สมบัติเจริญ ที่มีเนื้อหาส่วนหนึ่งว่า

“เราชาวนาอยู่กับควาย พอหมดงานไถ
เราจูงฝูงควายเข้าบ้าน พออาบน้ำควายสำราญ
แล้วเสร็จจากงาน เบิกบานร้องเพลงร่า
เราชาวนาสุขสบาย คินคำเตือนหมาย ”

การประกอบพิธีสູ່ขวัญควาย จะมีการกล่าวเรียกขวัญควาย (เอ็นขวัญควาย) ให้มาอยู่กับตัวควาย ซึ่งคล้ายกับการเรียกขวัญของคน โดยบทสູ່ขวัญควายฉบับบ้านมหาตมทอคมกับบทสູ່ขวัญควายฉบับ ส.ธรรมภักดีมีลักษณะการเรียกขวัญควาย (เอ็นขวัญควาย) เหมือนกัน สอดคล้องกับ ธวัช ปุณณทก (2522 : 24-30) กล่าวถึง บทสູ່ขวัญควาย กล่าวถึงบุญคุณควายที่ช่วยทำนาและขอขมาควายที่ทุบตี แสดงให้เห็นถึงค่านิยมของคนอีสานที่สำคัญในบุญคุณแม่จะเป็นคนหรือสัตว์ก็ตาม

3. ด้านวรรณศิลป์ในบทสູ່ขวัญควายฉบับบ้านมหาตมทอคมกับฉบับ ส.ธรรมภักดี ในบทสູ່ขวัญควายฉบับบ้านมหาตมทอคมกับฉบับ ส.ธรรมภักดี มีการใช้วรรณศิลป์

ในด้านการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะและเล่นสัมผัสสระเหมือนกัน การใช้วรรณศิลป์ด้านการใช้คำโวหารณ์เหมือนกัน มีการใช้วรรณศิลป์ด้านการใช้โวหารภาพพจน์ ประเภทอุปมาเหมือนกัน บทสູ່ขวัญควายฉบับบ้านมหาตคคอมมีการใช้โวหารภาพพจน์ ประเภทอุปลักษณ์ แต่บทสູ່ขวัญควายฉบับ ส.ธรรมภักดี ไม่ปรากฏโวหารประเภทอุปลักษณ์ บทสູ່ขวัญควายฉบับบ้านมหาตคคอม มีการใช้โวหารภาพพจน์ ประเภทอุปจน์ หรืออภิปจน์ คือโวหารที่กล่าวเกินความจริง แต่บทสູ່ขวัญควายฉบับ ส.ธรรมภักดี ไม่ปรากฏโวหารภาพพจน์ ประเภทอุปจน์

4. บทบาทของควายที่มีต่อสังคมอีสาน ควายเป็นสัตว์ที่อยู่กับสังคมและวัฒนธรรมทางด้านเกษตรกรรมของไทยมาช้านาน คนอีสานแต่ก่อนผูกพันกับควายชนิดแยกกันไม่ออก นั่นเป็นเพราะวิถีการผลิตแบบเกษตรกรรมจำเป็นต้องพึ่งแรงงานจากควาย

อภิปรายผล

ด้านการนำเสนอบทสູ່ขวัญควายฉบับบ้านมหาตคคอมกับฉบับ ส.ธรรมภักดี มีรูปแบบการประพันธ์ที่เป็นร้อยสุภาพ ซึ่งสอดคล้องกับ ชาคิต อนันทรวัน (2525 : 68) ในบทสູ່ขวัญจังหวัดเลยจำแนกตามลักษณะเนื้อหาและโอกาสที่ใช้ ได้แก่บทสູ່ขวัญบายศรีนครธรรมดาหรือบทสູ່ขวัญทั่วไป บ่าวสาวหรือแต่งงาน ขึ้นเรือนใหม่ทหารใหม่ นาค คำประพันธ์ที่ใช้ในบทสູ່ขวัญเป็นร้อยโบราณหรือร้อยสุภาพ ในการกล่าวคำขึ้นต้นของบทสູ່ขวัญควายฉบับบ้านมหาตคคอมกับบทสູ່ขวัญควายฉบับ ส.ธรรมภักดี มีลักษณะแตกต่างกัน ในด้านคำขึ้นต้นที่ไม่เหมือนกัน โดยคำขึ้นต้นบทสູ່ขวัญควายฉบับ ส.ธรรมภักดี ขึ้นต้นด้วยบท นะโมตัสสะ 3 จบ และตามด้วยบทอิติ ปิโส ฯลฯ ส่วนบทสູ່ขวัญควายฉบับบ้านมหาตคคอม ขึ้นต้นด้วยการกล่าวถึงว่าวันนี้เป็นวันที่เป็นสิริมงคลอย่างยิ่งที่จะทำพิธีเรียกขวัญ ถึงวันที่ทำพิธีสູ່ขวัญควายเป็นวันที่ดี กล่าวถึงพระเจ้าแผ่นดินผู้มีอำนาจและพลังมากจึงได้อัญเชิญทวยเทพดา เทวดา พระยาแถน ผู้สร้างที่นา ขอเชิญลงมาเป็นสักขีพยานในการประกอบพิธีการ สູ່ขวัญควาย ด้านคำลงท้ายบทสູ່ขวัญควายฉบับบ้านมหาตคคอมกับบทสູ່ขวัญควายฉบับ ส.ธรรมภักดี มีลักษณะเหมือนกัน คือ มีลงท้ายด้วยคาถาภาษาบาลี และยังสอดคล้องกับ คึกฤทธิ์ พันธุ์วิไล (2527 : 247) ได้กล่าวว่า บทสູ່ขวัญนอกจากจะมีความมุ่งหมายเพื่อเพิ่มกำลังใจให้บังเกิดความอุ่นใจสบายใจ ด้านเนื้อหาบทสູ່ขวัญควายฉบับบ้านมหาตคคอมกับฉบับ ส.ธรรมภักดี พบว่า มีการตั้งชื่อควายในบทสູ່ขวัญเหมือนกัน เพื่อให้เป็นสิริมงคล การตั้งชื่อควายนั้น ชาวนา

ผู้เป็นเจ้าของควายจะมีการตั้งชื่อควายของตนเอง เพื่อให้ควายนั่นเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าของได้อย่างคล่องแคล่ว อีกประการหนึ่งพบว่า มีการกล่าวยกย่องคุณความดีของควาย สอดคล้องกับ คึกฤทธิ์ พันธุ์วิไล (2527 : 248-249) ได้กล่าวถึง บทสູ່ขวัญควาย บทสູ່ขวัญประเภทนี้มีใจความสำคัญกล่าวถึง การสำนึกถึงบุญคุณและการขอโทษต่อควาย มีการเปรียบในเชิงโวหารภาพพจน์ คือ อุปลักษณ์ กล่าวคือ เปรียบควายเป็นพระยาฤทธิ์เดช ผู้มีฤทธิ์สูง เปรียบควายเป็นผู้มีอำนาจมีความงดงามสมกับมเหสีที่แปลว่าควาย ประการที่สอง ได้อธิบายกระบวนการไถนา ซึ่งควายต้องทำหน้าที่ดึงไถไปข้างหน้า โดยมีชาวนาเป็นผู้ควบคุมให้เป็นไปตามคำสั่งของชาวนา หากควายไม่ทำตาม ชาวนาอาจจะเฆี่ยนตีหรือส่งเสียงดังตวาด เสียงไล่ควาย เพื่อให้ควายปฏิบัติตามคำสั่งของชาวนา จึงต้องมีการประกอบพิธีสູ່ขวัญควาย เพื่อเป็นการขอขมาโทษต่อควายผู้ที่มีพระคุณต่อชาวนา ประการสุดท้าย ในการประกอบพิธีสູ່ขวัญควายจะต้องมีเครื่องสังเวย โดยในบทสູ່ขวัญควายฉบับ ส.ธรรมภักดีพบว่า ผู้ประกอบพิธีได้เตรียมเครื่องสังเวยในการประกอบพิธี เช่น ดอกไม้ ข้าวตอก สุรา ไก่ต้ม อาหารคาวหวาน ข้าวต้มเผือกมัน กล้วยอ้อย เพื่อนำมาประกอบพิธีสູ່ขวัญควายส่วนในบทสູ່ขวัญควายฉบับบ้านมหาตคคอม ไม่ปรากฏการนำเครื่องสังเวยเข้ามาอยู่ในบทสູ່ขวัญควายดังกล่าว การประกอบพิธีสູ່ขวัญควาย จะมีการกล่าวเรียกขวัญควาย (เอ็นขวัญควาย) ให้มาอยู่กับตัวควาย ซึ่งคล้ายกับการเรียกขวัญของคน โดยบทสູ່ขวัญควายฉบับบ้านมหาตคคอมกับบทสູ່ขวัญควายฉบับ ส.ธรรมภักดี มีลักษณะการเรียกขวัญควาย (เอ็นขวัญควาย) เหมือนกัน สอดคล้องกับ ประภาส ทิพยมาศ (2552 : 25) มูลเหตุแห่งความเชื่อของชาวอีสานถือว่าธรรมชาติทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นแผ่นดิน ผืนน้ำ พืช สัตว์ มนุษย์ อุบัติขึ้นในโลกด้วยอำนาจแห่งผีฟ้าหรือผีแถน ชาวอีสานเชื่อว่าขวัญ คือพลังแฝงอยู่ในจิตใจของมนุษย์ มนุษย์มีขวัญประจำตัว 32 ขวัญ ด้านวรรณศิลป์ในบทสູ່ขวัญควายฉบับบ้านมหาตคคอมกับฉบับ ส.ธรรมภักดี มีการใช้วรรณศิลป์ในด้านการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะและเล่นเสียงสัมผัสสระเหมือนกัน การใช้วรรณศิลป์ด้านการใช้คำโวหารณ์เหมือนกัน มีการใช้วรรณศิลป์ด้านการใช้โวหารภาพพจน์ ประเภทอุปมาเหมือนกันบทสູ່ขวัญควายฉบับบ้านมหาตคคอม มีการใช้โวหารภาพพจน์ ประเภทอุปลักษณ์ แต่บทสູ່ขวัญควายฉบับ ส.ธรรมภักดี ไม่ปรากฏโวหารประเภทอุปลักษณ์ บทสູ່ขวัญควายฉบับบ้านมหาตคคอม มีการใช้โวหารภาพพจน์ประเภทอุปจน์หรืออภิปจน์ คือโวหารที่กล่าวเกินความจริง แต่บทสູ່ขวัญควาย

ฉบับ ส.ธรรมภักดี ไม่ปรากฏโวหารประเภทอดิพจน์ สอดคล้องกับ ชาศริต อนันทรวัน (2525 : 68) ได้ศึกษา บทสวดขวัญเป็นร้อยโบราณ การใช้ภาษาขอใช้คำซ้ำ คำซ้อน และสำนวนโวหารหลายประการ บทสวดขวัญความฉบับบ้านมหาตมทอคมกับบทสวดขวัญฉบับ ส.ธรรมภักดี ได้สะท้อนวิถีวัฒนธรรมการทำนาของคนที่ต้องพึ่งพาควายในการไถนา โดยใช้แรงงานควาย เป็นความผูกพันกันไปทั้งสองฝ่าย สอดคล้องกับจารุบุตร เรืองสุวรรณ (2520 : 62) กล่าวว่า ชาวอีสานให้ความสำคัญเกี่ยวกับจิตใจมาก ดังนั้นวิถีการดำเนินชีวิตแทบทุกอย่างจึงมักมีการสวดขวัญควบคู่กันไป

บทสวดขวัญควาย บทสวดขวัญประเภทนี้มีใจความสำคัญกล่าวถึงการสำนึกถึงบุญคุณและการขอโทษต่อควายควายเป็นสัตว์เลี้ยงที่ควบคู่กับเกษตรกรไทยในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ควายไม่ได้มีบทบาทเพียงแค่ให้คนใช้เป็นแรงงานเท่านั้น หากแต่เป็นเพื่อนตายในการต่อสู้เพื่อรักษาไว้ซึ่งเอกราชของชาติไทย ดังเช่นวีรกรรมของนายทองเหม็นที่ขี่ควายสู้รบกับพม่าจนตัวตายในศึกบางระจัน เมื่อปี พ.ศ. 2309

รายการอ้างอิง

- ศีกฤทธิ พันธ์วิไล. (2527). **บทสวดขวัญจากอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์**. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- จารุบุตร เรืองสุวรรณ. (2530). **ของดีอีสาน**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- ชาศริต อนันทรวัน. (2525). **บทสวดขวัญจังหวัดเลย**. เลย : ม.ป.พ.,.
- ทวี เชื้อนแก้ว. (2541). **ประเพณีเดิม**. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง.
- ธวัช ปุณโณทก. (2522). **วรรณกรรมอีสาน**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- บ้านมหาตมทอคม. (ม.ป.ป.). (Online). <http://www.baanmaha.com/>. (สืบค้นวันที่ 15 ธันวาคม 2559)
- เบญจมาศ แพทอง. (2540). **บายศรี : สัญลักษณ์ของพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร
- ประคอง นิมนานเหมินท์. (2520). “ คำเรียกขวัญเมืองเหนือ ” **วัฒนธรรมไทย**. 6 : 31-36 ; มิถุนายน.,
- ประภาส ทิพยมาศ. (2552). **วรรณศิลป์ในบทสวดขวัญของหมอสุดจำเนียร พันทวี**. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปรีชา พิณทอง. (2549). **ประเพณีโบราณไทยอีสาน**. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.
- พิณทิพย์ พฤทธิพงษ์. (2524). **วรรณกรรมแหล่งจากอำเภอกพานทอง จังหวัดชลบุรี**. ปริญญาานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- รำเผย ไชยสินธ์. (2553). **วรรณศิลป์อีสาน**. (พิมพ์ครั้งที่ 4). เลย : รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์.
- ส.ธรรมภักดี. (ม.ป.ป.). **ประเพณีอีสาน**. ฉบับ ส.ธรรมภักดี : สำนักงาน ส.ธรรมภักดี.
- สุปิยะ สุดิษฐ์. (2545). **การศึกษาวีระราชบทสวดขวัญ บ้านไร่ หมู่ 1 ตำบลบ้านไร่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : สำนักหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยรามคำแหง.